

ANMELDELSE AF LITTERATUR

Niklas Luhmann's Theory of Politics and Law

 AF CHRISTIAN BORCH

Michael King & Chris Thornhill: Niklas Luhmann's Theory of Politics and Law. Hampshire: Palgrave Macmillan. 2003, 266 s.

Der findes efterhånden en del introduktioner til Niklas Luhmanns omfattende systemteori. King & Thornhill har skrevet en af de mere vellykkede fremstillinger og diskussioner af Luhmanns arbejde med særlig vægt på systemteoriens analyser af ret og politik. Bogens måske væsentligste styrke ligger præcis i denne inddragelse af det politiske, for mens Luhmanns retssociologi har været diskuteret intenst gennem årene, er hans politiske sociologi forblevet relativt upåagtet. King & Thornhill argumenterer overbevisende for, at også denne del af Luhmanns sociologi fortjener opmærksomhed. En anden betydelig styrke ved bogen er den omhu, med hvilken forfatterne lige fra begyndelsen imødegår mange af de indvendinger, systemteorien ofte konfronteres med. Her viser King & Thornhill gang på gang, at kritikerne typisk fejllæser systemteorien, misforstår dens ærinde og undervurderer dens radikalitet. Dette gælder eksempelvis Luhmanns bestræbelse på ikke at fundere systemteorien på en bestemt moralsk position, hvorfra

verden skal iagttages. Som King & Thornhill understreger (pp. 2-3), må denne afvisning af det moralske ikke forveksles med moralsk anarki eller etisk relativisme. Pointen er derimod, at en (rets-)sociologisk analyse af samfundet ville blive kortsluttet, hvis den skulle fastholdes inden for et bestemt moralsk, etisk eller ideologisk program.

Bogen indeholder seks kapitler, og de supplerer hinanden godt. I første kapitel præsenterer forfatterne de væsentligste begreber i Luhmanns almene systemteori, herunder betydningen af funktionel analyse, funktionel differentiering, begreber som kommunikation, form, dobbelt kontingens, koder/programmer, paradokser mv. Selv om fremstillingen både inkluderer aspekter af Luhmanns tidlige og sene forfatterskab, fokuseres der særligt på den udvikling, teorien undergik fra midten af 1980'erne, dvs. efter den autopoietiske vending. Dette synes at være årsagen til, at King & Thornhill i deres diskussion af relationen mellem systemer (pp. 31-33) ser

bort fra begrebet om interpenetration (som Luhmann overtager fra Parsons) og fokuserer på idéen om strukturel kobling (som Luhmann overtager fra Maturana). Samlet set byder præsentationen af Luhmanns grundbegreber måske ikke på meget nyt for den læser, der allerede har beskæftiget sig med Luhmanns arbejde, men kapitlet fungerer alligevel fint som optakt til de følgende mere specifikke diskussioner af ret og politik.

Kapitel to omhandler det systemteoretiske blik på retssystemet. Ifølge Luhmann skal retten ikke analyseres som et sæt af institutioner (domstole mv.), men som en særlig form for kommunikation, der orienterer sig efter en bestemt binær kode: ret/uret. King & Thornhill diskuterer grundelementerne i Luhmanns retssociologi og gør i kapitlet en del ud af at vise, at Luhmanns analyse ikke kan reduceres til en form for gængs retspositivisme, som fx Habermas synes at mene. Systemteoriens positivistiske karakter hænger alene sammen med, at Luhmann iagttager rettens egen selvbeskrivelse (som positiv ret), men dette må ikke forveksles med et argument om, at selvbeskrivelsen leverer en adækvat iagttagelse af retten. Således er Luhmann meget optaget af at undersøge de paradokser, retten hviler på, og som bl.a. kommer til syne, når man spørger til, hvorvidt anvendelsen af systemets kode, ret/uret, selv er legal eller illegal. Her ser man det afgørende træk ved Luhmanns retssociologi: at den baserer sig på retssystemets interne beskrivelse af sine egne operationer, procedurer mv., og at dette kobles sammen med en ekstern iagttagelse, som er uafhængig af de interne normer, og som kan placere dem i en større social og samfundsteoretisk

ramme. Luhmanns retssociologi indfanger altså både rettens interne og eksterne aspekter. Ud over at understrege dette rummer kapitlet desuden diskussioner af retlig argumentation, rettens funktion og af retfærdighed.

I tredje kapitel vendes interessen mod det politiske system, som – hævder Luhmann – i lighed med retten orienterer sig efter en systemspecifik kode: regering/opposition. King & Thornhill leverer her en meget klar og interessant fremstilling af de væsentligste aspekter af Luhmanns politiske sociologi. Bl.a. diskuterer de målet for moderne velfærdsstater, som ifølge Luhmann er politisk inklusion. De analyserer det politiske systems organisering, som ud fra et systemteoretisk perspektiv består i en intern opdeling i politik, forvaltning og publikum. Endvidere diskuterer forfatterne Luhmanns kritiske position over for velfærdsstatens målsætning om politisk inklusion, som for at indfri dette mål åbner op for en omfattende ekspansion af det politiske system. Problemet er bl.a., siger Luhmann, at den politiske inklusion må skabes gennem kompensationer til udsatte grupper, men eftersom kompensationer sjældent har de tilsigtede virkninger, må der også kompenseres for kompensationerne, hvorved det politiske system ender i en kompensationsspiral, som ikke kender grænser, men som tværtimod truer med at undergrave grænserne mellem det politiske system og andre samfundssystemer. Selv om Luhmanns analyse, som forfatterne bemærker, kan synes at have et borgerligt-liberalt præg, argumenterer King & Thornhill overbevisende for, at hans politiske sociologi unddrager sig en snæver ideologisk kategorisering. Således lægger Luh-

mann både afstand til liberale forestillinger om politisk repræsentation, altså at det politiske system repræsenterer andet end det politiske system selv, og til venstre-aktivistiske forestillinger om sociale bevægelsers evne til at udkaste alternativer til det eksisterende samfund.

Både i kapitel to og tre følger King & Thornhill den traditionelle systemteoretisk-funktionalistiske analyse af retten og det politiske system, ifølge hvilken begge systemer varetager bestemte samfundsmæssige funktioner, nemlig opretholdelse af generaliserede normative forventninger for rettens vedkommende og tilvejebringelsen af kollektivt bindende beslutninger for det politiske systems vedkommende. Dette er en helt legitim udlægning af Luhmann, men den skygger for en bevægelse i sidste del af forfatterskabet, hvor Luhmann tenderer mod at nedtone det funktionalistiske element for i stedet at iagttage systemdifferentieringen rent perspektivistisk, dvs. ud fra systemernes differentiering i koder. Afgørende synes derfor ikke at være, at retten og politikken varetager forskellige funktioner for samfundet. Deres differentiering synes snarere at bero på, at de betjener sig af forskellige binære koder. En udfoldet diskussion af denne teoretiske bevægelse og dens implikationer for de funktionalistiske træk, der stadig kan iagttages i analyserne, havde været ønskelig.

I kapitel fire og fem foretager forfatterne en interessant tematisk forskydning. Kapitel fire omhandler spørgsmålet om subjektet. I kraft af sin fokusering på kommunikation placerer Luhmann subjektet i de sociale systemers omverden. Denne provokerende og radikale idé betyder ifølge King & Thornhill, at Luhmann står i opposition

til den klassiske oplysningstanke, som han erstatter med sit program for en sociologisk oplysning: Hvor den klassiske oplysning plæderede for en antropocentrisk rationalisme, hvor det enkelte individ er omdrejningspunktet for rationalitetsforståelsen, argumenterer Luhmann for et rationalitetsbegreb, der gør op med subjektbindingen og i stedet analyserer rationalitet systemisk, dvs. som systemrationalitet. Gevinsten ved denne tilgang er, at den løsriver sig fra fordømmen om menneskets centrale status og kommer på højde med indsigten i, at samfundets udvikling skyldes systemer, ikke mennesker. Dette har væsentlige implikationer, for med afvisningen af den humanistiske fordom undergraves samtidig den moderne liberale forestilling om retssubjektets centrale status. Mens første del af kapitlet diskuterer denne del af Luhmanns teori, omhandler anden del de teoretiske inspirationskilder til Luhmanns humanismekritik (Nietzsche, Simmel, Weber, Heidegger, Foucault og Derrida). Man kan altid diskutere selektionen af inspirationskilder, men der er ingen tvivl om, at de nævnte teoretikere alle bevægede sig inden for horisonter, der har meget tilfælles med Luhmanns. Det er dog ikke alene den humanismekritiske inspiration, der oplistes. Også inspirationen til Luhmanns retssociologiske og politisk-sociologiske analyser diskuteres, og her kommer King & Thornhill med mange interessante iagttagelser. De argumenterer således overbevisende for, at disse dele af Luhmanns teori er under indflydelse ikke så meget af Parsons (sådan som det ofte fremhæves), men i højere grad af teoretikere som Hans Freyer, Arnold Gehlen, Ernst Forsthoff og ikke mindst Helmut Schelsky.

Det interessante ved King & Thornhills diskussion er, at den peger på, hvor stor betydning efterkrigstidens specifikt tyske diskussioner af ret og politik fik for Luhmanns arbejde.

Med kapitel fem går forfatterne fra diskussionen af Luhmanns teoretiske rødder til nutiden, mere præcist til debatten om risiko og miljø, som Luhmann har leveret afgørende bidrag til. Forfatterne beskriver ikke alene grundtrækkene af Luhmanns risiko- og miljøanalyser, men udlægger problematikkerne retssociologisk og politisk-sociologisk. Sjette og sidste kapitel omhandler Luhmann og hans kritikere. Her opregner King & Thornhill otte udbredte kritikker af Luhmanns teori – kritikker, som besvares via en sober og nuanceret diskussion af systemteorien.

Samlet set udgør bogen et glimrende engelsksproget bidrag til diskussionen af Luhmann, som i kraft af sit fokus er yderst relevant for retssociologisk og politisk-sociologisk interesserede. Bogen kan betragtes som en solid indføring i Luhmanns teori på disse felter, og den vinder her ved at rendyrke det luhmannianske perspektiv: Fokus fastholdes på Luhmann, mens andre

systemteoretiske positioner inden for fx retssociologien stort set udelades (det gælder bl.a. Teubner). Men bogen er ikke blot introducerende. Især diskussionerne af Luhmanns inspirationskilder er interessante og bidrager med nye indsigter. Det samme gør bogens måske vigtigste præstation, som er bestræbelsen på gennem hele bogen at eksplicitere de normative og politiske aspekter af Luhmanns teori. Det lykkes her King & Thornhill at rykke ved den selvbeskrivelse, Luhmann leverer, ifølge hvilken hans systemteori er konstrueret på et ikke-normativt grundlag. Luhmann havde i vidt omfang succes med denne bestræbelse, men både i analyserne af ret og politik er der ikke desto mindre normative og politiske sprækker, der antyder, at teorikonstruktionen ikke altid var rent videnskabeligt begrundet. Med iagttagelsen heraf åbner King & Thornhill for en diskussion, som systemteorien efter Luhmann må arbejde videre med.

Forfatteroplysninger

Christian Borch, ph.d., er post-doc. Ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.